

TEHNOLOGIJA, INFORMATIKA I OBRAZOVANJE ZA DRUŠTVO UČENJA I ZNANJA

6. Međunarodni Simpozijum, Tehnički fakultet Čačak, 3–5. jun 2011.

TECHNOLOGY, INFORMATICS AND EDUCATION FOR LEARNING AND KNOWLEDGE SOCIETY

6th International Symposium, Technical Faculty Čačak, 3–5th June 2011.

UDK: 334.7 (497.11)

Saopštenje

VERUJ SEBI I BLIŽNJEM SVOJEM DA BI BIO SLOBODAN

Predrag Ružičić¹

Rezime: U radu se daje prikaz šta se u Srbiji preduzimalo da bi se razvila, sačuvala sloboda i narod ostane svoj gospodar. Ilustruje se šta se preduzimalo krajem 19. i u prvoj polovini 20. veka. Iz toga se može videti šta se trebalo i moglo, a nije urađeno početkom 21. veka. Ono što se jasno vidi u obe kraljevine Srbiji i Jugoslaviji, to je da su razvijali zadugarstvo, poljoprivredu, zanastvo, malu industriju, veruj sebi idrugimaindustriju i čistu samoupravu. težili su da se oslanjaju na sopstveno znanje i iskorišćavaju sopstvene resurse, a na sve to nije se blagonaklono gledalo od država iz okruženja. Protiv Srbije vođeno je više ratova, izgubljeno je mnogo najproduktivnijeg naroda, a u opisanom periodu ubijena su čak dva srpska kralja.

Ključne reči: Zadrugarstvo, zanati, sitna industrija, akcionarstvo, bankarstvo, narodna industrija, industrija zemaljske odbrane, škole, obrazovanje.

TRUST YOURSELF AND YOUR NEIGHBOUR TO BE FREE

Summary: The paper presents an overview of activities undertaken in Serbia in order to develop and preserve freedom so that the nation remains independent. The paper illustrates the late 19th and the first half of the 20th century. This enables an insight in the activities that could have been undertaken in the beginning of the 21st century. It is obvious that people in both Serbia and Yugoslavia developed a system of cooperative societies, agriculture, craftsmanship, small industries, “trust yourself and your neighbor” industry and independent government. They endeavored to rely on their own knowledge and exploit their own resources, while the neighboring countries did not look at this favorably. This led to many wars in which many Serbian men were lost, including two Serbian kings.

Key words: system of cooperative societies, crafts, small industries, shareholding, banking, national industry, defense industry, schools, education.

1. UVOD

Glavna karakteristika proteklih dvadeset godina u Srbiji je gubitak znanja i proizvodnih kapaciteta. Osnovna tehnološka znanja koja smo posedovali pre dvadeset godina u velikoj

---

¹ Prof. dr Predrag Ružičić, Tehnički fakultet, Čačak

meri su se izgubila. To se nije smelo dozvoliti. Takvim znanjima koja smo posedovali, bila je dovoljna nadogradnja iz novih proizvodnih i informacionih tehnologija, odnosno, trebalo je pronaći koja postojeća znanja unaprediti a da se predhodna ne izgube. Mlađim generacijama, osim predhodnog znanja trebalo je obezbediti nova znanja, bar za bližu budućnost i sadašnjost, prema našim potrebama, zahtevima okruženja, ekonomskim mogućnostima i raspoloživim resursima. Veliki broj nezaposlenih, mnogo gladnih, permanentna zaduživanja i prodaja gotovo svih vitalnih proizvodnih kapaciteta takođe je karakteristika naše sadašnjosti. Ono što nikada ni na pamet nije padalo našim precima, mi prodajemo obradivo zemljište strancima. Sve one koji su nam kupili vitalne proizvodne kapacitete, naše banke, našu obradivu zemlju, zovemo investitori.

Svi oni koji su želeli da nas oslabe, pa čak i unište, vekovima primenjuju iste metode, u čemu im ponekad i mi sami pomažemo. Menjali smo po njihovom nagovoru ili nasilno veru i ideologiju, nacionalnost i maternji jezik, a onda na našu veliku žalost međusobno se ubijali ne želeći da kažemo da vodimo bratoubilačke ratove. Naj više uspeha u ovakvim namerama postižu nametanjem dirigovanog obrazovanja, korišćenjem i nametanjem za te svrhe uticajne pojedince koji ne trudeći se da upoznaju potrebe i snagu svoga naroda prihvataju sugestije, možda iz svoje nesposobnosti da shvati šta čine ili imaju nekakvu ličnu korist ili su ucenjeni pa moraju da sprovedu strane namere koje nisu dobro namerne za naš narod. Takav njihov rad je lako prepoznatljiv, ali veoma bolan i poguban za sve nas.

Kako se ovakva situacija može menjati na korist našeg naroda, da ne izgubimo svoja nacionalna bogastva, svoju imovinu, svoje znanje, da prestanemo da sve to dobrovoljno predajemo tuđinu i idemo u ropstvo na početku dvadeset i prvog veka u svojoj državi i na sada svojim posedima.

Da bi smo imali svoje posede, svoju državu i ne budemo u ropstvu naš narod je to svojim životima plaćao i kako se vidi nema prodajnu cenu.

Zemlja u kojoj se nalazimo i nasleđujemo od naših predaka su brda i doline koju natapa dažd nebeski (5. Knjiga Mojsijeva gl.11. Staroga zavjeta) ispunjena zelenim šumama, livadama, njivama, voćnjacima, vinogradima, punih domaćih i divljih životinja, pored velikih i malh reka, jezera i potoka. U utrobi zemlje imaju rude, mineralne vode, čak i nekih važnih vrsta kojih nema u drugim krajevima sveta. Ostaje nam da poslušamo Božije zapovesti : Da sejemo i sabiramo žito, gajimo voće i vinograde, hranimo svoju stoku na svojim pašnjacima, da imamo šta jesti i budemo siti (5.Knjiga Mojsijeva gl. 11.). Da složimo ove poruke u srce i duše svoje i da one budu počeonik među našim očima. Da o ovome učimo sinove svoje kad sede u kući, kad idu putem, kad ležu i kad ustaju. Ovim će pobediti narode ispred njih koji su veći i jači od njih. Svako mesto biće njihovo, niko se neće održati pred njima posedovaće snagu i postaće strah i trepet za druge. Čuvajmo se da ne upadnemo u zamku neprijatelja svojih misleći da činimo dobro kako nas oni uče. Da ne bismo upali u takve zamke treba da nam budu u glavi poruke iz Jevandolja po Mateju gl. 22. u kojima se navode, prema rečima Gospoda Isusa Hrista najveće Božije zapovesti od kojih će se navesti one koje koje čine osnovu naslova ovog rada, a to su „Ljubi bližnjega svojega kao samoga sebe“ i „ Podajte ćesarevo ćesaru i Bogu Božije“. Prva citirana Božija zapovest je jedna od dve najvećih Božijih zapovesti u Zakonu. Svi odnosi u kući, u okruženju i državi treba da se baziraju na ovome. Ako sve ovo navedeno budemo sledili ostaćemo slobodni i sačuvati sva bogastva koja smo stekli ili dobili u nasleđe.

2. KAKO SU UREĐIVANE SRPSKE ZEMLJE U RAZNIM PRILIKAMA

Kako treba urediti i razvijati Srbiju. U našem narodu postoji jasno iskazana misao kakvo trbe da bude to uređenje. Treba da liči na dobro skrojenu i šivenu kapu za srpsku glavu. Izrađena zaštitno ekonomski i zaštitno vaspitno štiteći u osnovi sve interese svoga naroda, ma gde se on nalazio. To su obrazovni, agroindustrijski, industrijski, zdravstveno socijalni i svi ostali interesi koji nisu ovde nabrojani.

Gledano u nazad, kad god smo pokazivali znake da se oporavljamo, da smo u stanju da se samostalno razvijamo, našle su se zemlje iz okruženja kao naši „ prijatelji“ koje su želele da nas ubede da se razvijamo onako kako oni žele, a u našem interesu i za naše dobro. Njihova osnovna ideja je bila da se Srbiji kao matici srpskog naroda ne dozvoli da ojača u bilo kojem pogledu. Za ostvarenja ovakvih njihovih namera uvek su nalazili, na našu veliku žalost, pomoćnike među našim ljudima. Bilo da su ih pridobili metodom korupcije ili ucene, ili zbog nerazumevanja šta je njihov krajnji cilj misleći da su njihovi saveti dobronamerni i da ono što smo do sada stvarali nije dobro bez studiozne ocene sa naše strane.

2.1. Prilike u Srbiji krajem 19. i početkom 20. veka

Poraz Austrije sa Pruskom 1866. god. i predhodnog poraza od Italijana 1859 doveo je do stvaranja Austrougarske monarhije i ukidanje tek stvorene srpske Vojvodine (1. 05. 1848. – 15. 12. 1860).Tih godina srpski knez Mihailo Obrenović proklamovao je u Bukureštu sporazum sa Bugarskom o stvaranju zajedničke carevine.Ovaj sporazum ratifikovale su i njihove skupštine i počeli su bili i pregovori sa Grčkom u istom cilju. Turski vojnici napustili su gradove u Srbiji 1867 godine.

Posle ovakvih događaja za pametan um nije jasno zašto su Srbi ubili 29.5.1868. kneza Mihaila.Za ubistvo kneza pričalo se da je bilo stranog uticaja. Na bazi događaja koji su usledili moglo se naslutiti ko je u tome imao najviše uticaja od stranog faktora. Benjamin Kalaj, bivši diplomata i agent u beogradu i savetnik grofa J.Andrašija ministra inostranih poslova Austrougarske, tih godina postavio je pitanje o odnosima Srba i Hrvata i odnosa prema Srbima i srpskoj državi, naciji, jeziku i razvoju Srbije kao države i celog južnoslovenstva. Za realizaciju Kalajevih postavki korišćena su dva svetska rata i ratovi od 1991. do 1999.godine. A između ovih godina i danas isto se tako trudilo da se takve ideje ostvare kod i među srpskim narodom i u srpskim zemljama, na našu žalost sa veoma velikim uspehom.

Mnoge dobre postavke i rešenja koja su se prvenstveno odnosila na razvoj Srbije doneta su u određenom vremenskom periodu u kraljevinama Srbiji, Srba, Hrvata i Slovenaca i Jugoslaviji. Bez obzira kako su vodili svoje zemlje ubijena su dvojica, kralj Aleksandar Obrenović i kralj Aleksandar Karađorđević. Ovde će se ilustrovati nekoliko rešenja koja su zaživela u pomenutim kraljevinama da bi se mogla oceniti njihova vrednost sa današnjeg gledišta, sa napomenom da se ima u vidu da je posle svakog uspešnog perioda usledio veoma poguban oružani rat po srpski narod.

2.2. Zadrugarstvo, zanatstvo i počeci industrije

Mnogi danas u Srbiji ponašaju se kao da prvi put čuju o preduzetništvu, kapitalističkoj tržišnoj ekonomiji, o malim i srednjim preduzećima, kao da se takav pojam prvi put sada pojavljuje. Pisci školske literature i literature u opšte, malo ističu doprinose i vrednosti tekovina naših ljudi. Dobar deo njih nezna ili misli da mu je umanjena vrednost ako

navedeo da je već krajem 19. i početkom 20. u Srbiji bila zakonom regulisana slobodna inicijativa i preduzetništvo sa elementima socijalne pravde i samouprave.

Pre 115 godina 16. 12. 1898. god. u „Srpskim Novinama“ proglasio je i objavio svima i svakome da je Narodna Skupština rešila i da smo potvrdili i potvrđujemo po milosti Božijoj i volji narodnoj Kralj Aleksandar Obrenović Zakon o zemljoradničkim i zanatskim zadrugama. Takav Zakon danas bi se zvao o malim i srednjim preduzima a neko bi ga nazvao i zakon o klasterima. Zakon osim Kralja potpisuje ministar narodne privrede Simo Lozanić, kasnije predsednik Srpske Kraljevske Akademije i čovek koji je prvi uveo Hemiju kao nauku u Srbiji.

Reč klaster (engleska reč cluster-mnoštvo, gomilati se, roj, grozd i dr.) u biznisu opisuje geografsku koncentraciju međusobno povezanih preduzeća, dobavljača i pridruženih institucija u određenoj oblasti. Udruživanjem u klastere kompanije očekuju da povećaju produktivnost kako bi mogle da se takmiče na nacionalnom i globalnom nivou. Industrijski klaster poznat kao biznis klaster i konkurentski klaster popularizovao je Majkl Poter pišući o konkurentskim prednostima nacija 1990. godine. O značaju geografske ekonomije pisao je Pol Krugman 1991. godine. Razvoj klastera postao je fokus za programe mnogih vlada. Koncept kojeg su ekonomisti nazivali aglomeracije, kao pojam sličan klasteru, pojavio se 1890. godine, opisao ga je Alfred Maršal prateći razvoj koncepta interorganizacione mreže u Nemačkoj i praktičnog klastera u Velikoj Britaniji. Prema tome pojam zadruge niti je mlađi od klastera, a moglo bi se reći i da nema drugo značenje. Neznam zašto se danas kod nas ne organizuje proizvodnja i promet po principima zadrugarstva kojei su se uspešno primenjivali u Srbiji sve do prve polovine 20. veka, idealno primenjivo za mala i srednja preduzeća, pa čak i velike industrijske korporacije mogle takođe da pronađu svoj interes ako su uključeni u sistem zadruga. Znači, Kraljevina Srbija je pre 115 godina donela zakone i pravila koja su i po savremenim ekonomskim merilima vrlo efikasna.

Postojale su zemljoradničke kreditne zadruge, koje su imale komercijalno finasijsku funkciju, nabavljačko prodavačke, stočarske, malino-voćarske selekciono-stočarske, vinogradarsko-voćarske, živinarsko-selekciono i slične. Imale su i zanatske zadruge prikladne za tadašnje prilike : zemljoradničke prerađivačke, mašinsko-bravarske, opančarske, zidarske, bravarske, pekarske, mlekarske, stolarske, krojačke, kamenorezačke, mesarsko-kobasičarske i druge. Sve one su se udruživale u odgovarajuće saveze, sreske, okružne i glavni savez srpskih zemljoradničkih i zanatskih zadruga. Organi zadruga bili su : Upravni i nadzorni odbor i skupština zadruge. Preko zadruga obezbeđivan je razvoj, finansiranje, nabavka i prodaja. Zadruge i zadrugari imali su potpunu odgovornost i odgovarali susvojom imovinom. Finansiranje zadruga obezbeđivali su zadrugari sopstvenom štednjom, iz rezervnog fonda zadruge ili zajmovima. Iz rezervnog fonda (koji se formirao na osnovu pozitivnog poslovanja zadruge) pokriveni su gubici zadruga, finansirano je obrazovanje zadrugara i članova njihovih porodica, ulagano je u dobrotvorne svrhe, uređenja naselja zadrugara i održavanja higijenskih i zdravstvenih uslova.

U čačanskom kraju industrijalizacija je počela već 1885 primenom parnih lokomotiva u Pivari i Parnom mlinu Petra Nikolića (unuka Nikole Ružičića, otac mu Maksim uzeo prezime po imenu svoga oca Nikole) i kompanije 1889. Sa ovim se začela mašinska industrija u Čačku. Petrov mlin posedovao je opremu : „ Mlin sa mašinerijom, parnim

kazanom i ostalim spravama „, a uz mlin bio je izgrađen dimnjak. U Srbiji 1890. postojalo je 78 parnih mlinova i 18 sa vodenom snagom. (J. Dašić, Industrija čačanskog kraja 1885-1946, Čačak, 1995.). Na osnovama međusobnog poverenja i prijateljstva stvarana su udruženja trgovaca i zanatlija koji su svoj novac transformisali u akcijski kapital. Ovo je bio veliki doprinos stvaranju akcionarskih društava i finasijskih asocijacija - banaka. Na ovom principu ostvaren je parni mlin i Novčani zavod-Čačanska štedionica. Po savetima Maksima Nikolića, Petrovog oca, koji je bio osnivač Terzijskog esnafa 1851., kako je govorio Ilija Krivačić, trgovac, koji mu je bio iskren prijatelj kojeg je smatrao kao oca, koji ga je umno i materijalno pomagao i dogovorom sa svojim drugovima Ilijom K. Ilićem i Vladimirom Antonijevićem, bakalima iz Čačka započeli su akciju za osnivanje Novčanog zavoda-štedionice. Tako je 10. 02. 1885. održan je Zbor građana gde je odlučeno da se osnuje Novčani zavod. Bilo je predviđeno da se upiše 2000 akcija, a vrednost jedne akcije iznosila je 50 dinara. U prvoj upravi Čačanske štedionice predsednik je bio Stefan F. Kren, a potpredsednik Petar M. Nikolić. Osim Parnog mlina društvo okupljeno oko Štedionice osnovalo je 1897 god. Izvoznički esnaf. Prvi svetski rat naneo je velike štete Parnom mlinu. Za vreme Rata nestao je veliki deo opreme. Štedionica je otkupila zgrade i plac Parnog mlina i na njegovom mestu podigla moderan Automatski mlin 1922 godine koji je bio na dobrom mestu jer je bio pored železničke pruge. U satavu Automatskog mlina bila je i Etivaža suvih šljiva (etivaža –sušara, fr. etuver- sušiti). Mlin je proizvodio brašno i griz. Već 1922 godine i Mlin i Etivaža ostvarili su dobit. Etivaža skoro dva puta više od Mlina. Predsednik Upravnog odbora Štedionice tada je bio Petrov sin Nikola Nikolić.

Prvi parni mlin u Srbiji podignut je u Beogradu 1850 godine na Topčiderskom drumu a vlasnik mu je bio knez Aleksandar Karađorđević.

U Užicu se 1900. god., a u Ivanjici 1911 god. počela proizvoditi električna energija. Od 1857 počelo se sa vađenjem uglja u Tavniku. 1901. u Čačku je osnovano Srpsko električno društvo „Ovčar i Kablar“. U Užicu je 1898. godine izgrađena akcionarska tkačka radionica.

2.3. Promena dinastije, ratovi i posledice

Ovakvo uređenje proizvodnje i napredovanje Kraljevine Srbije nije blagonaklono gledalo okruženje Srbije. Već 1903. god. ubijen je Kralj Aleksandar Obrenović. Novi kralj Petar Karađorđević zadržao je sve zakone koji su doneti u vreme prethodnog kralja i doneo nove koji su dopunjavali prethodne ili vreme zahtevalo njihovo dopunjavanje u cilju bolje organizacije države, u ekonomskom, vaspitno-obrazovnom i svakom drugom korisnom smislu za Kraljevinu. Bez obzira što je sada bio novi kralj, Austrougarska uvodi Carinski rat 1908. godine. Verovatno nije bio ispunio očekivanja koja su se očekivala od novog kralja. Pošto je 1912. god. osloboćen jug Srbije, Bugarska je 1913 napala Srbiju, a kad i to verovatno nije dalo željene rezultate, započet je rat 1914 rat između Austrougarske i Srbije, koji je prerastao u Prvi svetski rat. Srbija je u ovom ratu pretrpela ogromne gubitke u ljudstvu i imovini, narodnim dobrima i čak, verovatno prva u dvadesetom veku doživela biološki rat koji je 1918. god. izvela Austrougarska protiv Srbije ubacivši među srpsko stanovništvo pegavi tifus.

2.4. Sloboda, ujedinjenje i kako dalje

Kakvo je bilo stanje kad je došla sloboda srpskom narodu 1918 godine, odnosno kakvi su bili početni uslovi. Sve je bilo opljačkano. Ljudi u kućama nisu imali nameštaja. Odneta je

hrana, stoka za ishranu i teglaća stoka. Ogroman broj najproduktivnijeg stanovništva je nestao, u direktnim ratnim sukobima, u logorima, prelaskom preko Albanije, u vodama Jonskog mora oko ostrva Vido u Plavoj Grobnici, od pegavog tifusa i mnogih drugih raznih bolesti. Stvorena je Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca. Nova država nije imala na celoj teritoriji jednoznačne probleme. Te probleme trebalo je i hodu rešavati. Najvažnije je bilo proizvesti dovoljno hrane i uposliti radno sposobno stanovništvo. Trebalo je razvijati i poljoprivredu i industriju. Radi poljoprivrede trebalo je razvijati prerađivačku industriju. Sprečiti najezdu strane robe kako bi se sačuvali i razvili domaći proizvodni kapaciteti za svoje potrebe i za izvoz. Preko zadružnih saveza tačno se znalo šta se i kojoj ključini proizvodilo. Da li je proizvedeno dovoljno za sopstveno stanovništvo i imali viškova za izvoz. Zemlju je trebalo ravnomerno naseliti a što se nije moglo trebalo je zaposliti u industriji.

Proučilo se koliko se proizvodilo u kućnoj radinosti od sopstvenih sirovina i kako da se domaća proizvodnja zaštiti od neloyalne spoljne konkurencije bilo za izvoz ili za domaću pijacu, jer je trebalo stvoriti svoje radnike i pružiti im priliku da ovladaju potrebnim znanjem za proizvodnju. Naročito se vodilo računa da se razvije i ne ugrozi industrija zemaljske odbrane. Da li se prerađuju domaće sirovine u poluproizvode. Industrija mašina, smatralo se da ima veliku važnost i trebalo ju je što pre razviti. Trebalo je izgraditi puteve, pruge i energetske objekte. Bilo je uočeno da uvoznici mrze domaću robu, i oni bi uvozili stranu robu, ali ako je kvalitet domaće robe bio isti ili bolji od uvezne potrebe za uvozom nije bilo. Svaki uvoz strane robe na kraju plate potrošači, ali se izgubi veliki broj radnih mesta što je najgore rešenje za potrošače.

Početak 1919. god. bila je oskudica u životnim namirnicama, trebalo je sprečiti njihov izvoz. Isto tako osećala se i oskudica u industrijskoj robi, a to se pokušavalo kompenzovati izvoznim kontingentima. Do 1919. usled pljačke od austrougarske vojske oštećen je stočni fond. Trebalo ga je obnoviti naročito u pasivnim krajevima. Izvozni viškovi životnih namirnica i stvorenim olakšicama uvezena je stoka i do 1925. godine obnovljeno stočarstvo u Srbiji. Visokim carinama sprečavano je da se iz zemlje iznesu pojedine cele fabrike. Fiskalnom politikom bilo je regulisano pitanje odnosa gotovog proizvoda i uvezenog poluproizvoda. Pratilo se da li su domaći fabrikanti bili u stanju da izrade robu kao i strani fabrikanti. Razvoj industrije zemaljske odbrane morao je teći tako da ne ugrozi razvoj i podizanje ostale industrije. Industrija zemaljske odbrane zahtevala je da se posebno razvije industrija metala, mašina, alata, aparata, ubojnog oružja, eksploziva i municije, automobila, aviona, brodova i sl.

2.5. Prelazak na sveopšti razvoj zemlje

Velika tražnja prehranbenih proizvoda bila je velika u periodu neposredno posle rata od 1919. do 1921. godine, a u tom periodu bile su i velike domaće potrebe. Zahtevi za ovim robama postepeno se izgubio do 1924. godine. Posle ovoga trebalo se preći na sveopšti razvoj zemlje. Narodu su se trebali stvoriti novi izvori rada i zarade da se narod zaposli naročito oni koje nije mogla da prihvati poljoprivreda, zanati i trgovina i spreči iseljavanje u inostranstvo. Prema potencijalima zemlje proizvodnja je mogla da bude nekoliko puta veća nego što je bila do sada i prije rata. Proklamovalo se da treba voditi pametnu vaspitnu politiku u cilju da se industrija razvije u narodnu industriju. U slučaju neuspeha u ovome doći će do stvaranja industrije od strane tuđinaca i sa tuđincima. Stranci bi donosili kapital i mašine, dovodili strane ljude koji će zauzimati najbolja i glavna mesta. Time se stvara industrija u rukama stranaca. Ovakve fabrike upošljavaju hiljade stranaca za kancelarijske

poslove, za trgovačke i tehničke poslove, ili hiljade stručnih majstora i nadzornika koji trećinu ili polovinu svoje zarade nose u inostranstvo. Taj iznos je toliki da može stvoriti pasivan trgovinski bilans, što predstavlja stalnu opasnost za ceo privredni život zemlje. U prečanskim krajevima 1926. godine dobijena je masa fabrika za izradu čarapa i trikotažu iz Češke i Poljske sa starim mašinama, stranim ljudima kao gazdama i stranim ljudima kao majstorima. Na isti način dobijene su i tkačnice.

2.6. Strani i domaći kapital, prednosti i mane

Uz dobijeni strani kapital dolaze stare mašine i stranci. Za opređavanje njihovog dolaska bilo je mnogo naših advokata i drugih od stranaca plaćenih ljudi. Novo došli stranci počeli su se baviti našom privrednom politikom, šumarskom, carinskom, saobraćajnom, kreditnom itd. Kraće rečeno, kako naš narod kaže, teramo strancima „Ribu u koš“, pa se takva politika leže i tići. Ovo niko od nas ne želi već samo grupa od strane stranaca plaćenih ljudi.

Državna politika treba da bude takva da stvara narodnu industriju, prvenstveno od našeg ali i od stranog kapitala, koje će voditi naši ljudi u kancelarijama i u radiuonicama. Treba da se brzo podiže industrija radi iskorišćenja domaćih sirovina i uposlenja domaće radne snage. Da bi se podigla industrija mnogi misle da je potreban strani kapital i strani ljudi. Srbijance uzimati samo za izvesne poslove, a to znači imati strance za gospodare ali ne samo za pomagače. Međutim, u Srbiji se u toku svog ekonomskog života došlo do uverenja, da su za sve poslove koje su razumeli našli nužan kapital. Ono što su naročito hteli a u početku nisu razumeli stvorili su u Srbiji, kao: Klaničko preduzeće u Beogradu, Srpsko brodarsko društvo, Užička tkačka radionica, Izvozna banka koja je stvorena zajedničkim pomaganjem celog naroda ili jednog kraja. Da bi naučili da vodimo poslove sa razumevanjem treba spremati ljude za to, odškolovali teorijski i praktično.

Da bi imali naš kapital treba naš novac uložiti u naše banke. Mnogi koji imaju nekakav kapital a neznaju u kakve poslove da ulože, kakve fabrike da podignu, za to bi trebalo da pokažu poverenje prema našim ljudima koji se u to razumeju, slobodno povere svoj kapital našim bankama koji će biti uloženi u prave poslove. Naše poslove obavljaju naši ljudi, što znači da za sve poslove nije neophodno tražiti strance i strani kapital. Ako naš kapital ulažemo u strane banke, onda će one težiti da stranci prvenstveno iskoriste, a našim potencijalnim korisnicima prodavaće naš novac pod veoma visokom kamatom pa i ako ništa kod nas nisu proizveli imaće korist. Ukoliko je stranac investirao našim novcem iz strane banke, rezultat će biti da ćemo sada i kod njega raditi a profit kojeg ostvarimo našim radom ići će strancu i neće naći mesto za razvoj naše zemlje i korist našeg naroda.

Veliku pomoć u orjetaciji ušta investirati pružaju statistički rezultati spoljne trgovine. Oni treba da daju vrstu i vrednost uvezene i izvezene robe. Da bi se rezultati ostvareni po godinama mogli sa sigurnošću upoređivati, računanje vrednosti treba prikazati u čvrstoj valuti (predlagano je da to bude u zlatu). Tu se od roba koje se izvoze moglo videti u kojem je stepenu preade (sirovina, poluproizvod, gotov proizvod), a od uvezene robe da li se ona mogla proizvesti kod nas i kakve je posledice ostavila na naše proizvođače, naročito ako je bila nelojalna konkurencija nekvalitetnom robom. Ovo je takođe služilo da se utvrdi da li je u sveri spoljne trgovine nešto bez čega se može ili ne može i da li je većina stanovništva ekonomski zaštićena ili ugrožena. Šta se dobija i kakve su posledice od sasvim slobodnog uvoza.

2.7. Škole, obrazovanje i potrebna znanja

Sve ovo što je rečeno da bi konačno bilo uspešno sprovedeno u korist srpskog naroda Kraljevina SHS donela je tri zakona : Zakon o opštim zanatskim školama, Specijalni zakon o ženskim radničkim školama i Zakon o srednjim tehničkim školama. Takođe je donet Zakon o Državnom Zavodu za Unapređenje Industrije i Zanata, što je trebalo da pomogne razvoj zanata i sitne industrije. Zbog nedostatka novca bio je problem štampanja neophodne literature za zanatsko-industrijske škole, one koja je bila potrebna za teorijsko znanje pri polaganju određenih ispita, niti stručne literature koja bi se koristila u industriji. Zbog nepoznavanja jezika teško se mogla koristiti strana literatura.

Otvarane su zimske zidarske škole, tesarske, kamenorezačke škole u mestima odakle je dolazilo na rad na hiljade radnika ovih struka (iz Vranjanskog, Zaječarskog, Niškog, Kruševačkog i Valjevskog okruga). Slat je i relativno mali broj zanatlija i industrijalaca na školovanje u inostranstvo da bi se usavršili u svojoj struci. Od sudbonosne važnosti je bilo stručno usavršavanje kako bi se oduprlo stranoj konkurenciji. Narodna skupština je davala saglasnost za slučajeve koji su se odnosili na narodnu odbranu.

Ministarstvo vojno svojim kreditima pomoglo je otvaranje odlične zanatske škole Vojno-Tehničkog Zavoda u Kragujevcu i škola Ministarstva Saobraćaja uz njegove radionice. Pokazala se potreba za osnivanje specijalnih industrijskih škola, tekstilne, mašinsko-poljoprivredne, keramičke, ciglarske, kožarske, drvarske struke i srednjih tehničkih škola.

3. ZAKLJUČAK

Srbija poseduje brda i doline, ispunjene zelenim livadama, njivama, voćnjacima, vinogradima, domaćim i divljim životinjama, pored velikih i malih reka i jezera. U utrobi zemlje ima razne vrste ruda, mineralnih voda, čak i onih ruda kojih nema u drugim krajevima sveta. Ostaje joj da poslušna Božije zapovesti. Da seje i sabira žito, gaji voće i vinograde, hrani svoju stoku na svojim pašnjacima i proizvodi da prehrani svoj

narod. Razvije svoju industriju od svojeg kapitala i svojeg znanja i preradi ono što joj je Bog dao. O ovme da uči svoje sinove kad sede u kući, kad idu putem, kad ležu i kad ustaju. Da se bore da ne upadnu u zamku neprijatelja svojih, misleći da čine dobro ako rade kako ih oni uče. Zato uvek treba da veruju sebi i bližnjem svome da ne bi izgubili slobodu i dobrovoljno palu u ropstvo, jer to nema alternativu.

4. LITERATURA

- [1] Savić, M. Naša industrija, zanati i trgovina. Njene osnovice, stanje, odnosi, važnost, prošlost i budućnost. Sarajevo, državna štamparija 1928.
- [2] Dašić, J. Industrija čačanskog kraja, Mašinstvo i električna, 1885-1946. Čačak, 1995.
- [3] Ružičić, P. Brdsko-planinsko područje i školovanje kadrova za rad u takvim uslovima, Zbornik radova TIO 2010. Čačak, 2010.